№ 2 Յունվարի 16 (28) 1880 Յունվարի 16 (28) № 2

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ։ Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Ռացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

„ՄՇԱԿ“
ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ
1880 թուին

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՕՐ, բացի տօն և տօնների հետևեալ օրերից։

Լրագրի դիրքը և պրոգրամմեն նոյն են մնում։ Մենք ստանում ենք ՍԵՓԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 ռուբլ է, կէս տարվան 6 ռուբլ։ Գրվել կարելի է ՄԻԱՅՆ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ մէջ։

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐԸ ծախվում են 5 կոպէկով հատը։

Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով ТИФЛИСЪ Редакція «Мшакъ.

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հացի թանգութիւնը։ — Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Ս. Պետերբուրգից։ Ներքին լուրեր։ Արտաքին տեսութիւն։ Նամակ Թիւրքիայից։—Խառն լուրեր։—«Մշակի» հեռագիրներ։—Յայտարարութիւններ։

ՀԱՑԻ ԹԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Խօսելով հացի թանգութեան մասին, որ սաստիկ տիրում է այժմ մեր Ընդրկովկասում, առ հասարակ, բայց մանաւանդ Երևանի նահանգում, հասարակութեան մեծ մասը վերաբերում է այդ թանգութիւնը գլխաւորապէս հետևեալ պատճառներին՝ ամառվայ չորութեանը, մորեխին և նոյնպէս մեր շարչիների անխիղճ վարմունքին։

Բայց հացի թանգութեան մի պատճառ կայ, որի վրա մինչև այժմ ոչ ոք ուշադրութիւն չէ դարձրել, առաջին պիտոյքի մրթերքի թանգութեան սկզբնապատճառները քննելու ժամանակ։

Ընդրկովկասից դէպի հարաւ կայ մի հացատու նահանգ, որ մինչև այժմ Թիւրքիային էր պատկանում, իսկ այժմ միացած է Ռուսաստանին, և որտեղից միշտ մեծ քանակութեամբ հաց էր վաճառահանվում։ Դա Ղարսի նահանգն է։ Ինչպէս յայտնի է Ղարսի նահանգում այս երկու տարվայ մէջ, պատերազմի պատճառով վարուցանք չէ եղել, որով և քանդվել է այն հաւասարակշռութիւնը, որ պահպանվել է միշտ Ղարսից դուրս եկած հացի վաճառահանութեամբ Ալէքսանդրապոլի, Թիֆլիսի և Երևանի հացի վաճառանոցներում։

Ղարսի նահանգում ապրում են հայ և թուրք հողագործներ, իսկ այժմ զետեղվում են այդտեղ մեծ քանակութեամբ ռուսաց մալականներ անուանված ժիր և ընդունակ աղանդաւոր հողագործներ։ Շատերը կարծում են որ մալականների ջանքերով կրկին կը մշակվի Ղարսի նահանգի հողը և շուտով այդ հողին կը վերադարձնվի նրա արդիւնաբերութեան առաջվայ ոյժը։

Դորան մենք թոյլ կը տանք մեզ հետևեալը նկատել։ Ինչպէս յայտնի է Ղարսի բարձրադիր նահանգի կլիման շատ խիստ և անհիւրընկալ է։ Բացի սորանից մալականների հողավարութեան սիստեման, որ կայանում է նրանում որ նրանք երկիրը վարում են ձիերով, Ղարսի նահանգում իրագործելի չէ։ Ղարսի դաշտավայրի հողի յատկութիւնը այնպէս է, որ հարկաւոր է վարել նրան անպատճառ մի քանի դոյզ գոմէշներով, որոնց պահելը ամենևին սովորութիւն չէ եղած և չէ կարող լինել մալականներին, որոնց համար խորթ են դրաստապահութեան և խաշնարածութեան սովորութիւնները։

Ինչպէս ապացոյց որ մալականները ամենևին ուրիշ կերպ տընտեսական կեանքի են ընդունակ, քան թէ հայերն ու թուրքերը, կարող ենք օրինակ բերել մալականների այն ազգաբնակութիւնը որ արդէն տասնեակ տարիներով ապրում է Ընդրկովկասի այլ և այլ տեղերում և մինչև այժմ նրանք չը կարողացան իրանց դաշտային աշխատանքի մէջ իրանց օգնական դարձնել գոմէշը կամ եզը, այլ նրանց աշխատող կենդանին միշտ եղել է ձին և նրանք միշտ ձիավարութեամբ են պարապում։

Մենք սաստիկ երկիւղ ենք կրում, որ Ղարսի նահանգի մէջ նոր գաղթած մալականները մեծ զոհեր բերելով իրանց համար խորթ կլիմայի և տնտեսական պայմանների մէջ աշխատելով, վերջը կը համոզվեն որ իրանց ջանքերը ապարդիւն են։

Իսկ մինչև այդ փորձը ցոյց կը տայ իր հետևանքը,—երանի թէ մենք սխալվէինք,—աւելի և աւելի կենսական անհրաժեշտ կարիք է զգացվում խափանել այն պատճառները, որոնք մեր երկրում հետզհետէ առաջ են բերում հացի թանգութեան անմխիթար երևոյթը։

Մեր երկրի տնտեսական ընդհանուր վտանգը աչքի առջև ունենալով, համարձակվում ենք մեր կառավարութեան ուշադրութիւնը այն բանի վրա դարձնել, որ մինչև որ մալականները կընտելանան Ղարսի նահանգի կլիմային և տնտեսական պայմաններին, առանց ժամանակ կորցնելու կարելի էր ընակեցնել Ղարսի նահանգում երկրի բոլոր պայմաններին և յատկութիւններին դարերով սովոր մարդիկներին և իրաւունք տալ նրանց մշակել նոր նուաճած նահանգի հողերը վերջ դնելու համար այն անլսելի և վտանգաւոր թանգութեանը, որ աւելի և աւելի յայտնվում է և դեռ, ինչպէս երևում է, պէտք է շարունակվի։

Պէտք է յիշել այստեղ որ Ալէքսանդրապոլի, Ախալցխայի և Ախալքալաքի գաւառներում կան մօտ չորս հարիւր հայաբնակ գիւղեր, որոնք այնչափ դժուարութիւններ են կրում հողերի պակասութեան պատճառով, որ ամեն տարի հողը վարելու ժամանակ արիւնահեղ կռիւներ են պատահում հողագործների և ամբողջ գիւղերի միմեանց մէջ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ

19 դեկտեմբերի 1879

Դեռ մի երկու ամիս առաջ ռուս լրագիրների մէջ հրատարակված էր, որ դեկտ. 19-ին կը գումարվի Ս. Պետերբուրգ ռուս բժիշկների և բնագէտների Զ. ժողովը։ Այդ ժողովը գիտութեան տօնախմբութիւն է, նա գիտնական հանդէս է, որի տաճարի վրա նրա հետևողները—ուսումնականները կամենում էին իրենց լուման դնել, իրենց յարգանքը մատուցանել։ Լրագիրների մէջ հրատարակված պրոգրամմայից արդէն երևում էր, որ ի փառս գիտութեան տեղի ունեցող այդ տօնը ամենաշքեղ պիտի լինի։ Սկզբնական պատրաստութիւնների համար Ս. Պետերբուրգի համալսարանի խորհուրդը՝ համաձայն Բարձրագոյն թոյլտվութեան և առաջարկութեան ազգային լուսաւորութեան մինիստրի՝ իր միջից մի կարգադրիչ մասնաժողով (распорядительный комитетъ) էր ընտրել, որ բաղկացած էր հետևեալ պրոֆէսօրներից—Բէկէտով, համալսարանի ռէկտոր, իբրև նախագահ մասնաժողովի, Պէտրուշէվսկի, Օվսեանիկով, Վագներ, Ֆամինցին, Մէնշուրկին, ԽՕստրանցէվ և Սախօցկի պրոֆէսօրները իբրև անդամներ։

Արդէն այս անունները բաւական էին ցոյց տալու թէ բնագէտների ժողովը որքան փառաւոր և օգտակար նիստեր պիտի ունենայ և որովհետև Զ. ժողովի գլխաւոր նպատակը պիտի լինէր նպաստել ուսումնական և դպրոցական գործին և միջոց տալ բնագէտներին ու ուսուցիչներին միմեանց հետ մօտիկ ծանօթանալ, ուստի հասկանալի է որ ամեն մի դպրոց թէ բարձրակարգ և թէ միջնակարգ աճապարում էր մասնակցել այդ ժողովին և իր համար պարծանք էր համարում իր ներկայացուցիչը ունենալ։ Ժողովին անդամ կարող էին լինել բարձրագոյն և միջնարդ դըպրոցների ուսուցիչները և գիտնականներ կամ մասնագէտ—ուսումնականներ։ Այդ անդամներին ամենայն կերպով հեշտացրել էին Ս. Պետերբուրգ գալու միջոցները—օրինակ շատ երկաթուղիների վարչութիւններ առաջարկել էին II և I կարգերով ձրիարար հասցնել Ս. Պետերբուրգ, շատ անդամների համար պատրաստուել էին ձրի բնակարաններ ամենալաւ հիւրանոցներում։ Արդէն դեկտ. 14-ից սկսած Ռուսաստանի զանազան հեռաւոր կողմերից սկսեցին գումարվել Ս. Պետերբուրգ բազմաթիւ պրոֆէսօրներ և ուսուցիչներ ու անուանի բժիշկներ և ուսումնականներ։ Ժողովին ներկայ գտնուելու մասին ցանկութիւն էին յայտնել և շատ լրագիրներ, ուստի և ուղարկել էին իրենց թղթակիցներին։ Որովհետև «Մշակի» խմբագրութեան կողմից ինձ յանձնված էր ներկայ գտնուել ժողովին իբրև այդ լրագրի թղթակից, ուստի ես Մոսկվայից ճանապարհ ընկայ Ս. Պետերբուրգ և ամսի 17-ին ներկայացնելով բիւրօյին խմբագրութեան թուղթը, ես ստացայ պրոֆէսօր ԽՕստրանցէվից—մասնաժողովի սեկրետարից ժողովի հաստատուած կանոնադրութիւնը և կարմիր ըեհեղից գործած աստղանման նշան։ Ամեն մի անդամ ստանում էր նոյնպէս այդպիսի մի նշան և կանոնադրութիւնը և դրանց զօրութեամբ թըղ-

թակցի կամ անդամի առաջ պիտի բացվէին ոչ թէ միայն ժողովի, այլ և Ս. Պետերբուրգի նշանաւոր տեղերի, մուզէների և թանգարանների դռները։

Դեկտ. 19-ին երեկոյեան ժամը 8-ին Դէմուտ հիւրանոցի ընդարձակ սրահներում տեղի ունեցաւ ժողովի սկզբնական կոնֆէրէնցիան։ Երբ անդամների տպագրած անունից ցուցակը բաժանեցին, տեսայ որ նրանց թիւը հասնում էր մինչի 1200։ Սրահները ծփում էին ուսումնական աշխարհի ալիքներով, շատ ընկերներ գրկում, ողջունում էին միմեանց երկար բաժանումից յետոյ։ Ճշմարիտ այդ գիտնական տօնախմբութիւնը խիստ ուրախացուցիչ էր։ Սակայն այդ ընդհանուր ուրախութեան մէջ, մի բան ինձ տխրեցնում էր. 1200 անձանց թւում ես չը գտայ ոչ մի հայ ուսումնարանի ներկայացուցիչ, ոչ մի հայ ուսուցիչ չէր բարեհաճել գիտութիւնը յարգել։ Ռուս, գերմանացի, յոյն, ֆինլանդացի, ֆրանսիացի եկել էին գիտութեան տաճարին պատարագ մատուցանել, իսկ հայը—հայ ազգը բացակայ էր այդ տաճարից։ Ես մինչև անգամ մասնաւոր կերպով յայտնել և խնդրել էի Ներս. դպրոցին աճապարելու մի ուսուցիչ ուղարկելու, իբրև իրեն ներկայացուցիչ, բայց իմ առաջարկութիւնս մնացել էր «ձայն բարբառոյ յանապատի»....

Այսօր ժամը 1-ին տեղի կունենայ ժողովի առաջին ընդհանուր նիստը։ Ես աճապարում եմ ներկայ գտնուելու։

Հ. Առաքելեանց.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ռուսաց «Обзоръ» լրագիրը պ. Նիկոլաէի խմբագրութեամբ ներկայ տարուց սկսեց նորից հրատարակվել Թիֆլիսում։

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք ԹԻՖԼԻՍԻ թարգմանական ընկերութեան ձեռքով հրատարակված Գամառ-Քաթիպայի «Մանկական երգեր։» Գրքոյկը պարունակում է տասն և ութ երգեր, իսկ չորս երգերի համար յարմարեցրած են նոտերը։

—

Յունվարի 4-ին պ. Ա. Երիցեան կարդաց ԹԻՖԼԻՍԻ գործակատարների կլուբում մի հայերէն դասախօսութիւն «Հայոց լեզուի և գրոց պատմական ծագումը» վերնագրով։ Պ. Երիցեանը աւելի գեղեցիկ և ազատ է խօսում հայերէն քան թէ ռուսերէն լեզուով։ Դասախօսութիւնը հասկանալի և ժողովրդական էր։ Պէտք է անկողմնապահութեամբ խոստովանել որ պարոնը, թէև ոչ համալսարանական և ոչ էլ մինչև անգամ կատարեալ գիմնազիական ուսում ունի, աւելի աշխատասէր է և մինչև անգամ աւելի հմտութիւններ ունի քան թէ մեր համալսարանական երիտասարդութիւնը։ Երիցեան հաղորդեց մեզ շատ հետաքրքիր տեղեկութիւններ Ասիայի այլ և այլ տեղերում գտնված բեւեռաձև (սեպաձև) տառերի և հնագիտական այլ նոր գիւտերի մասին։ Իր խօսքերը նա բացատրում էր տախտակների վրա նկարած գրերի զանազան ձևերով։ Աւելորդ չենք համարում յիշել այստեղ դասախօսութեան ժամանակ մի բարձր ուսում ստացածի, բժշկապետ Ա. Բաբայեանի անտեղի վարմունքը։ Պ. դոկտորը ընդմիջեց դասախօսին, տեղից վեր կենալով և նրան հարցեր առաջարկելով։ Ինչ կը լինէր եթէ դասախօսութեան ժամանակ լսողները մին միւսի ետևից տեղից վեր կենալով, դասախօսին զանազան հարցեր առաջարկէին.... Դասախօսը այդպիսով երբէք չէր կարող վերջացնել իր դասախօսութիւնը։ Կամ գուցէ պ. Բաբայեան կարծում է որ ինքն միայն ունի այդ արտօնութիւնը։ Բայց դահլիճի մէջ կային և գուցէ շատ ուրիշներ, որոնք նոյնքան և աւելի են հասկանում քան թէ դոկտոր Բաբայեան, կամ որոնք այս և այն բան չը հասկացան,—բայց այնքան համեստ էին, որ չը համարձակվեցան ոչ դասախօսին ոչ էլ հասարակութեանը ձանձրացնել։ Հարկաւոր է առհասարակ բարձր ուսում ստացածներին, և մանաւանդ բժիշկ Բաբայեանցին փոքր ինչ համեստութիւն սովորել։ Կան մեզ մօտ պարոններ, որոնք յայտնի չէ թէ ինչի միշտ իրանց անձը բացառութիւն են համարում հասարակութեան մէջ։

—

Ստացանք ՄԱՆԳԼԻՍԻ հայ վաճառականներից 25 ր. 77 կ. յօգուտ «Արարատեան» ընկերութեան։ Պ. պ. վաճառականները հացկերոյթի ժամանակ երաժշտութեան համար 25 ր. էին հաւաքել և յետոյ վճռել էին այդ փողերը «Արարատեան» ընկերութեանը նուիրել։

—

Ստացանք ԴԵՐԲԵՆԴԻՑ պ. Գասպար Ամիրեանցից 10 ռուբլ յօգուտ «Արարատեան» ընկերութեան։

—

Կիրակի, յունվարի 13-ին ԹԻՖԼԻՍԻ կրուժոկում նշանաւոր ռուս երգիչ պ. Սլավիանսկի իր խօրով, որ բաղկացած է մօտ 30 մարդիկներից, տուաց մի կոնցէրտ։ Թիֆլիսցիները երևի յիշում են պ. Սլավիանսկու խօրը, որ մի քանի տարի սրանից առաջ Թիֆլիսումն էր և սաստիկ զբաւում էր մեր հասարակութիւնը։ Պ. Սլավիանսկի տուել է իր կոնցէրտները ոչ թէ միայն Ռուսաստանում և ամբողջ Եւրոպայում, բայց և Ամերիկայում։

—

Խնդրում ենք մեր անցեալ տարվայ բաժանորդներին, որոնք դեռ մինչև այժմ չեն վճարել, ուղարկել խմբագրութեանը «Մշակի» անցեալ տարվայ վճարը։

—

Ներկայ տարվայ «Մշակի» բաժանորդներին յայտնում ենք, որ «Մշակի» բաժանորդագինը ուղարկելու ժամանակ այս տարի հարկաւորութիւն չունեն փոստի մարկաներ ուղարկել ապահովագրի համար։

—

Այս օրերս ստացանք ԵՐԵՒԱՆԻ բազմաթիւ հայերի կողմից մի հեռագիր, որ շնորհաւորում է «Մշակին» իր գոյութեան ինեներորդ տարին մտնելը և ցանկանում է մեր թերթին աջողութիւն։

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ յունվարի 8-ից մեզ հեռագրում են հետևեալը։ «Երէկ ներկայացրին այստեղ «Քանդած Օջախ» պիէսան։ Դահլիճը լի էր. գեղեցիկ խաղը հիացրեց հասարակութեանը։ Շատերը շնորհակալութիւն են յայտնում Սունդուկեանցին։ Ափսոս որ «Մշակի» ձայնը մեր կուսակցութիւնների միանալու մասին դեռ մնում է ձայն բարբառոյ յանապատի։»

—

«Кавказъ» լրագրում կարդում ենք որ 31 դեկտեմբերի Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ մեծ թաաթրոնը սկսեց այրվել։ Հրդեհի հետևանքի մասին դեռ ոչինչ յայտնի չէ։ Զարմանալի է որ այդ տեսակ երևոյթների մասին «Միջազգային հեռագրական ընկերութիւնը» ոչինչ չէ հաղորդում, իսկ հաղորդում է Աւգանիստանի կամ զուլուսների մասն պատահած այս կամ այն ճակատամարտի մասին։

—

Այս ամռան ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ, և երևում է ամբողջ Անդրկովկասում, անսովոր մի ամռան է։ Վաղուց չեղած ցրտեր էր անում ամեն տեղ։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ պ. Եակուշկին կատարելագործել է շարելու մեքենան և շուտով ներկայացնելու է նրան տեխնիկական ռուսաց հանդիսին։ Այդ մեքենան անհամեմատ աւելի շուտ է շարում, քան թէ կարող է շարել ամենավարժ դրաչարը։ Մանաւանդ մեքենան մեծ նշանակութիւն կունենայ ամենօրեայ լրագիրների համար։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՑԻՑ մեզ գրում են որ այդտեղ հասարակութիւնը համակրելով «Մշակի» անցեալ տարվայ առաջնորդող յօդուածներին արուեստագործական օրիորդաց դպրոցների մասին, մտադիր է փող ժողովել և հիմնել մի այնպիսի իգական դպրոց, որտեղ գործնական ուղղութիւնը ամենազօրեղ կերպով կը տիրապետէ թէօրիական ուղղութեան վրա։ Նամակագիրը յոյս է յայտնում որ այդ դպրոցի բացվելուց յետոյ, Ախալցխայի օրինակին կը հետևեն և միւս հայաբնակ քաղաքներ։

—

Մեզ հաղորդում են և հետևեալը։ «ԱԽԱԼՑԽԱՑԻ քաղաքային Դուման երեք հազար բուբլ է յանձնել մի յանձնաժողովի, որ ալիւր առնվի և թանգութեան պատճառով ծախվի աղքատներին ամենավերջին գնով, պահելով ևս բազարի դինը նոյնը, առանց բարձրացնելու։»

—

«Новое Время» լրագիրը հաղորդում է որ ռուս նշանաւոր նկարիչ պ. Վերեշչագին մեծ աջողութիւն ունեցաւ Փարիզում, որտեղ նա բերեց այժմ իր նկարչութիւնները։ Պարոնի նկարչութիւնների հանդէսը դտնվում է Վօնէյ փողոցի մի տան մէջ։ Գրեթէ ամբողջ Փարիզը գնում է տեսնելու Վերեշչագինի նկարչութիւնները և շատերը ասում են որ այդ արհեստագէտի ստեղծուածները մի նոր յայտնութիւն են նկարչական աշխարհի մէջ։ Ֆրանսիացի ամենաերևելի նկարիչներ, Մէյսոնիէ և Ժէրոմ շնորհաւորեցին Վերեշչագինին։

—

Վաղը յունվարի 17-ին, հինգշաբթի օրը պ. Սլավիանսկի իր խօրով տալու է մի կոնցէրտ Արծրունու թատրոնում։ Թատրոնում մի քանի փոփոխութիւններ են արած, այնպէս որ այս անդամ յոյս կայ թէ ցուրտ չի լինի։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԲԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պոլիս, 24 դեկտեմ. 79 թ.

Ազգ. ժողովը դեկտեմ. 14-ին գարձեալ ապարդիւն նիստ մ'ունեցաւ, ընդարձակ օրակարգ մը կար և Տիգրանակերտի խնդիրն առաջին և գլխաւոր հարցն էր։ Անկարգ անկանոն նիստ մը, յորում դոռում գոչում կը տիրէր։ Այս խնդրոյ մէջ երեսփոխանք կուսակցութեանց բաժնուած են և կը տեսնուէր, թէ աւելի անձնական նկատումներ ի նկատի ունենալով կը վիճէին, քան ազգի շահը։

Վարչութեան յանձնուեցաւ Տիգրանակերտի ժողովրդի շահուց համաձայն այս խնդիրն կարգադրել և դի դժուար է Փիլիպպոս եպիսկոպոսը խրկել Տիգրանակերտ, առ այժմ Եդիսիոյ խորէն եպիսկոպոսը Տիգրանակերտ պիտի երթայ, Թրօխթը և Պէյքր հոն պիտի լինեն, եպիսկոպոսի մը ներկայութիւնը պէտք է։ Տիգրանակերտ կարևոր գաւառ մ'է և հոն աւելի արթուն մէկը պէտք է. խորէն եպիսկոպոս բարի և ազգասէր ծերուկ մ'է. բայց վախկոտ լինելու չափ խոհեմ է, վարպետութիւն ըսուած բանը մոքէն չանցնիր։ Ինչ և է, մեզ համար ցաւալի վիճակ մ'է Տիգրանակերտի դրութիւնը և մեզ տխուր գաղափար մը կուտայ Կ. Պոլսոյ այն անձանց համար որք, կը կարծեն թէ Հայաստանի փրկիչներն լինելու կոչուած են։ Այս միջոցիս Հայաստանի և Կիլիկիոյ հարստահարութիւններն կը բազմապատկվեն և աւելի սիստեմատիկական կերպարանք մը կառնուն։ Կարմիր տերին գ. մասն ալ հրատարակվեցաւ և ձեզ խրկեցինք երկուշաբաթ առաջ. հոն ակներև կը տեսնուի թէ ինչ է հայոց վիճակը։ Տեսրը կը պարունակէ Վահան վարդապետի տեղեկագիրն առ Թրօխթը, միւս կողմէ մեր թերթերն չարունակ լինեն այնպիսի տեղեկագրերով որ սոսկում կը պատճառեն։ Մէկ քանի հատերն յիշել աւելորդ չը թուեր։

Զարսանճակցի Կարապետ անուն երեսուն տարեկան անձ մը անտառը փայտ կտրելու ատեն իսկ պէյի մարդերն զնա զարկած են, մարմինը կառավարութեան առջև կը բերեն, ցոյց կուտան և կը թաղեն. խեղճը բազմաթիւ ընտանիք մը թողուցած է։ Իսկ սպանիչները ինչ հոգ։ Իսկ պէյ սովորութիւն ունի եղեր տարին առ նուազն մէկ հայ սպաննել. հետևաբար ըրածը ոճիր մը չէ այլ պարզ սովորութեան մը անմեղ գործադրութիւնը։ Պէտք է ըսել որ այդ կողմի մեր ժողովուրդն ալ բոլորովին թուլամտի անձինք են։ Հայաստանի ճանապարհորդներն կը պատմեն թէ ժողովրդի կողմէ երբ սակաւ ինչ արիութեան նշաններ տեսնուին, քիւրդք և պէյերն ինքզինքներն չուտով կը չափաւորեն, օրինակի համար, Բաբերդէն «Մասիսի» կը գրեն թէ 30-ի չափ մահմէտականք զանազան գիւղերէ ժողովելով Օձտեղ գիւղի վրա կը յարձակին, կը պաշարեն քեհեա Գէորգի տունը. Գէորգ զինու զօրութեամբ կը դիմադրէ իւր տունը դտնուող Հաճիս փաշա անուն անձն ալ կը միանայ և դրացիք ևս կը հասնեն, ու կանոնաւոր պատերազմ տեղի կունենայ. տաճիկներն քիչ մը բան առնելով կը փախչեն կերթան։ Եթէ ամենքն իրենց տուներն քաշուէին, անշուշտ ամբողջ գիւղացիներն կը կողոպտուէին։ Բայց պէտք չէ մոռնալ թէ երբ հայք իրենց վրա յարձակողաց դիմադրեն և ինքզինքնին պաշտպանելու համար յարձակողներէն սպաննեն, պարտաւոր են արեան դինն վճարել, որ շատ անգամ մեծ գումար կը լինի։

Սեբաստիայէն կը գրեն թէ Ապէտին փաշայի Մակեդոնիա աքսորելիք 10—15 քիւրդ դերիպէյիներն երկու ամսէ ի վեր է որ հոս են. քաղաքիս մէջ խիստ երջանիկ և անդորր մի կենցաղ ունեն, և ապատօրէն կը շրջին. թերևս այսպիսի մի բարօրութիւն իրենց երկրին մէջ վայելած չէին։

Տեսնենք ապագայ կապոյտ տետրակի մէջ այս հարցերու վերաբերեալ ինչ տեղեկութիւններ պիտի գտնենք։ Վերջի կապոյտ տետրի մէջ թէպէտ մի քանի նամակներ կան հայոց վերաբերեալ, բայց ստոյգ է որ 250 է աւելի գրութիւններ յանձնուած են Պատրիարքարանէ առ Անգլիական դեսպանատունն։ Թրօխթրի նոր տեղեկութեանցը կը սպասեմք։ Հայաստանի ամեն կողմը կը ճանապարհէ, հայերէ սիրալիր ընդունելութիւն կը գտնէ բարեկարգութեանց համար նոցա ցոյց տուած բարդիրներն կընդունի։ Կերևի թէ ամենէն ա... Ակնեցիներու ծրագիրէն դոհ մնացեր է։ Սրուպ... տանց վարդապետ և ակնեցիք շատ մեծ բան չեն պահանջեր, բայց ինչ որ կուզեն, կարևոր ... Եօթը հատ առաջարկութիւն կանեն, հայ պաշտ... Նեայներու ընտրութիւնը կը խնդրեն. քրիստոնէ... վկայութիւնը ընդունուել, հասարակաց շինութիւն... և կրթութեան հոգ տանել. Թրօխթը շատ գոհ ... մնայ, և յայտնի կասէ թէ քաղաքական կեան... հայերն վարժ չեն դեռ, այնքը է կրթուին։ Ու... տեղ մը Թրօխթը և Գարեգին վարդապետ սեղ... նակից կը լինեն։ Սեղանի վրայ զանազան բաժ... ներ առաջարկուած առեն Սրուանձտեանց իւր բ... ժակը լեցնելով կը հարցնէ Թրօխթրի թէ «հան... ճարի խմենք թէ զօրութեան»,—«հանճարի» պ... պենք բաժակնիս. կրսէ անգղիացին և կը պարպվ... Մեք Հայաստանի ապագան հանճարէ յուսացա... ժամանակնիս թիւրքերն ալ իրենց քաղաքակ... հանճարն ի գործ կը դնեն քրիստոնէից պատրիարք... ներու վայելած քաղաքական իրաւասութիւններ... նուազեցնելու համար. կալուածական գրերու ... սին արդէն գրած ենք թէ Բ. Դուռը կը պահանջ... որ պատրիարքաց կնիքներու առընթեր գտնուի... խմամներու կնիքներն ևս։ Բ. Դուռնէն նոր ծ... նուցագիր մը եկաւ որոյ ազդու կերպով և արդ... փաստերով պատասխանեց Պատրիարքարանը, պ... հանդելով միանգամայն որ այսպիսի փափուկ ատ... ներ հայ ազգին մի քանի իրաւանց չը դպեն։

Ցունաց Պատրիարքարանն, որ լռելեայն ընդո... նած էր Բ. Դրան առաջարկը մեր ընթացքը տես... նելով սխափեցաւ, մանաւանդ որ Կ. Պոլսոյ յոյ... ամենէն նշանաւոր թերթը «Նէօլոգոս» Ներսէ... պատրիարքի և յունաց պատրիարքի բաղատատ... թիւնը ընելով առաջնոյն գովեստներ կը կարդա... և փափագ կը յայտնէր որ իրենց գլուխն ալ նմ... հետևի։ Այժմ երկու պատրիարքներն միացան այ... խնդրոյ մէջ. կաթոլիկ հայոց կողմէ ևս վարդապետ... մը եկաւ ի Պատրիարքարան տեսակցելու համար... այս հարցի մասին. հրէաներն ալ դէշ օրինակ առին... Բ. Դուռը կատաղած է հայոց դէմ, վասն զի ամեն... անդամ որ Բ. Դրան և քրիստոնէից մէջ իրաւա... սութեան խնդիր մը կը ծագի, հայոց Պատրիար... քարանն է որ գլուխ կանգնի ընդդիմադրութեան... Թիւրք թերթերն ալ կառավարութեան դաղափարաց... մասնակից են և չարունակ հայ թերթերու վրայ... կը յարձակեն։ Թերճեման հայերէն թերթը Հա... յաստանի հարստահարութիւններն շատ կծու կե... պով կը հրատարակէր, Վագթ, թրքաց ամեն... կարևոր թերթը զնա իբր խռովարար ց... տուաւ. Թերճեման անմիջապէս բողոքեց և պ... հանջեց որ Վագթ ապացուցանէ իւր խռովար... լինելն, ապա թէ ոչ իրր զրպարտիչ պատիժ ... դունի. Թերճեմանի կողմէ երեք նշանաւոր հ... փաստաբաններ կարդուեցան. իսկ Վագթ կարծե... դեռ փաստաբան չը նշանակեց. և կարծիքը դ... ժուարութիւն ալ պիտի կրէ նշանակելու, վասն... զի հաւանական չէ որ հայ փաստաբան մը կամ... նայ Վագթի պաշտպանութիւնը ընել, զի ազգային... խնդիր է. թիւրք փաստաբան (նշանաւոր) հազուա... գիւտ է, թերևս չը գտնուիր, իսկ եւրոպացիներն... այս դատարաններու առջև գործ չունեն. յոյներն... ոչ լեզուն լաւ գիտեն, ոչ բան մը կը հասկնան, ... տեսնենք ինչ կը լինի. շատ հետաքրքրական դա... տաստան պիտի լինի, եթէ տեղի ունենայ. բայց ... չեմք կարծեր որ տեղի ունենայ, այլ յետաձգուելով... կը մոռցուի. վասն զի եթէ դատաստանը Թերճե... մանը վատակի, այնուհետև ալ ով պիտի կարենայ... չափ դնել հայ թերթերու լեզուին, որ արդէն շատ... և շատ կծու է, և միանգամայն Վագթի հետ կա... ռավարութիւնը պիտի դատապարտուի, որ այս... պիսի սոսկալի հարստահարութիւններ կը տեսնէ... և ձայն չը հաներ կամ կը քաջալարէ իսկ։ Իսկ... եթէ Վագթ վատակի դատաստանը այնուհետև... Թրքաց հասարակաց կարծիքը պիտի դատապարտէ... զկառավարութիւնը որ խռովարար թերթերու հր... ատարակութիւնը թոյլ կուտայ. ձգենք որ դրեթէ... անհնար է Թերճեմանի անիրաւ լինելն հաստատել։ ... Իբր խռովարար ձերբակալուած Ֆրնուզի վանահայր... Նիկողոս եպիսկոպոս ի Զէյթուն դնաց. Արթին... վարժապետը դեռ հոս է։ Զէյթունի խնդիրն դո... հացուցիչ կերպով կարգադրուած է, բայց դեռ... վէճի ենթակայ մի քանի կէտ կայ. ոչխարներէ... առնուելիք տուրքը, հանքերէ առնուելիք տուրքը, ... և կառավարչին քրիստոնեայ կամ թիւրք լինելն. ... այս վերջի կէտին մէջ կառավարութիւնը նորէն ... կուզէ իւր խոստումը դրժել, բայց հաւանական չէ ... որ յաջողի։

Նոր տարուայ առթիւ պ. Ձերազ և Օրմանեան ... վարդապետ դեսպանաց շնորհաւորութեան գացին ... սրբազանի կողմէ, բացի Ռուսիայի դեսպանատու... նէն, զի նոքա ըստ հին ոճոյ կը տօնեն։